वामनानतैर्हि पूर्वं कर्म कर्तव्यम् श्यामानतैरुत्तरम् तत्त्वे तूभाभ्यामानता उभयं कुर्युः · तत्र दक्षिणाव्यवस्था गम्यमाना बाध्येत · तस्मात्प्रतिदक्षिणं तत्त्वभेदः · अत्र एकवाक्येनैकफलार्थमेव विधाने देशकालकर्मैक्ये सत्यपि दक्षिणाभेदात्तत्त्वभेदः । देवतायाः देवतागुणस्य च सामान्ये सति उच्चारणमपि तस्या देवताया आवाहनत्यागादौ तत्त्वेण भवति · यथा सप्तदशप्राजापत्येषु वाजपेये प्रजापतेर्देवतायाः समानत्वात्तद्गुणस्योपांशुत्वस्य च समानत्वादनुवाचनादौ तत्त्वेणोच्चारणं भवति यागोऽपि तत्त्वेणैव भवति · तथा च प्राजापत्यान्प्रकृत्य श्रूयते (५. १. ३. १४.) एकानुवाक्या भवत्येका याज्यैकदेवत्या हि प्रजापतयऽइत्युपाꣳशूक्त्वा छागानाꣳ हविषोऽनुब्रूहीति अत्रानुवाक्याद्येकत्वऽएकदेवत्यत्वं हेतुं ब्रुवती एकदेवताकानां सिद्धं तत्त्वोच्चारणं दर्शयति · दर्शपूर्णमासयोरेव द्रव्यभेदेऽपि दध्नः पयसश्च देवताया इन्द्रस्य तद्गुणस्य चाश्राव्यत्वस्य [1] समानत्वात्तत्त्वेणैव यागऽउच्चारणं भवति · देवतायां समानायामपि देवतागुणस्योपांशुत्वादेर्भेदे सति सहोच्चारणं न भवति यथा प्रकृतावेवोपांशुयाजाग्नीषोमयोः पुरोडाशाग्नीषोमयोश्च · इह देवतातद्गुणयोः सामान्ये यागस्य तत्त्वेणानुष्ठानमुच्यते · अत्र सिद्धमेव देवतागुणसामान्ये तत्त्वेण यागानुष्ठानमुपजीव्य भेदो यागस्य भेदेनानुष्ठानपूर्वं निषिद्धः [2] न द्रव्यभेदे गुणयोगादिति वात्स्य इति (१. ५. १३.) न पुनरुक्तिदोषः ॥ देशैकत्वे कालैकत्वे च प्रधानानां सहप्रयोग उक्तः · अथ तदेव देशकालैकत्वं चिन्त्यते । दर्शपूर्णमासयोराग्नेयादीनि प्रधानानि [3] · तत्र देशकालौ श्रूयेते [4] समे दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत पौर्णमास्यां पौर्णमास्या यजेतामावास्यायाममावास्यया यजेतेति । तथा चातुर्मास्येषु प्राचीनप्रवणे वैश्वदेवेन यजेत वसन्ते वैश्वदेवेन यजेतेति । किमेतौ देशकालौ तत्त्वमुत [5] भेदेनेति · यस्मिन्नेव समे यस्यामेव च पौर्णमास्यामाग्नेयस्तस्मिन्नेव समे तस्यामेव पौर्णमास्यामग्नीषोमीय इति उत समान्तरे पौर्णमास्यन्तरऽइति । तत्र पूर्वपक्षमाह ·

देशकालौ विरोधे ॥५॥ एतौ देशकालौ अङ्गत्वाद्द्रव्यदेवतवदुत्पत्ति-

---

१) ? चश्राव्यत्वस्य २. २) °षिद्धं २. ३) प्रधानानि प्रधानानिः २. ४) श्रूयते २.
५) Thus the Çâstradîpikâ at ११. २. १. तत्त्वश्रुत २.